

Egykorú újságlap Drakula vajdáról.* A véletlen kevés XV. században nyomtatott újságlapot mentett meg az utókor. Ezek főként a még távoli török háborúk Velencén át érkezett híreit, a francia király itáliai hadjáratát, Drakula vajda rémuralmát adják esetenként hírül, míg az új világrészek felfedezéséről Kolombus Kristóf spanyol, latin és német nyelven kiadott levele számol be elsőnek.

Drakula havasalföldi vajda (Vlad Tepes) 1456–1462-ig tartó rémuralmáról és budai fogságáról szóló híradás, a „karóbahúzó” vajda vérengzésének minden részletével méltán keltett izgalmat az akkori közvéleményben. Erre vall feltűnően sok kiadása is, amelyek közül a legkorábbi 1485-ben Lübeckben jelent meg és egyetlen ismert példánya a múzeumalapító Széchenyi Ferenc gyűjteményével került az Országos Széchenyi Könyvtár birtokába.¹

De még jóval az újságlap megjelenése előtt Michael Beheim versben is megénekelte Drakula viselt dolgait. A III. Frigyes császár bécsújhelyi udvarába érkezett német vándorénekes költeményében elmondja, hogy értesülései egy Jakab nevű szerzetestől származnak, aki a vajda kegyetlenkedései elől a bécsújhelyi kolostorba menekült.

„Da selbst ich michael beham
gar oft zu disem bruder kam,
der saget mir uil übel,
dy der trakel waida began,
der ich ein tail getichtet han.”

Beheim költeményét a heidelbergi egyetemi könyvtár egykorú kéziratából Bleyer Jakab közölte elsőnek,² szövegét ugyanakkor egybevetve a Széchenyi Könyvtár újságlapjával, valamint a lambachi³ és a st.-galleni⁴ bencéskolostorok egy-egy XV. századi kolligátumának ugyancsak Drakuláról szóló kéziratával.⁵ A szövegek egybevetéséből kiderült, hogy az újságlap, valamint a lambachi és st.-galleni kézirat – mindhárom más-más német nyelvjárásban írva – szinte szóról-szóra ugyanaz. De amíg a két kézirat a vajda kegyetlenkedéseinek felsorolásával véget ér, az újság a történetet azzal fejezi be, hogy „a vajda a magyar király évekig tartó budai fogságában bűnbánatot tartott, a keresztény hitre tért, miután pedig a király akaratából birodalmába visszatérhetett, sok jót cselekedett”.

Michael Beheim Drakuláról lényegében ugyanazt mondja, mint az újságlap és a két kézirat, de előadása részletesebb, sőt a vajda elfogatásának körülményeiről is tud. Erről azt írja, hogy Drakulát az Erdélybe érkezett Mátyás király kíséretében lévő Giskra János záratta „iersiu”, azaz Giurgiu

* Vö. MONOK István: *A Magyar Könyvszemle meg nem jelenhetett évfolyama 1947-ből.* = MKsz (117.) 2001. 4. sz. 489–494. (Hubay Ilona írására vonatkozó megjegyzését l. uo. a 492. lapon.) – Tájékoztató: a jegyzetek a korabeli szakirodalmat tükrözik, csupán a legszükségesebb javításokat, kiegészítéseket hajtottuk végre. (Szerk.)

¹ Könyvtári jelzete: Inc. s. a. 1948. (Jelenlegi jelzete: Inc. 846., szerk.) Leírását l. HUBAY: *Magyar és magyar vonatkozású röplapok, újságlapok, röpiratok az Országos Széchenyi Könyvtárban. 1480–1718.* Bp. 1948. 3. sz. (Továbbiakban: HUBAY: *Röplapok...*) Újabb irodalom: SAJÓ Géza – SOLTÉSZ Erzsébet: *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur.* Bp. 1970. 1207. sz.

² *Ein Gedicht Michael Beheim's über Wlad IV., Woiwoden von der Walachei (1456–1462).* = Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge 32. Bd. 1. Heft.

³ A lambachi kéziratot közli: Archiv d. V. für siebenbürgische Landeskunde. 27. Bd. 331–343.

⁴ A st.-galleni kéziratot közli: BOGDAN, Joan: *Vlad Tepes...* București, 1896. 90–105.

⁵ BLEYER Jakab: *Beheim Mihály élete és művei a magyar történelem szempontjából.* VI. = Századok 1902. 532. s a köv. lapok, és *Beheim Mihálynak Vlad Drakul oláh vajdáról szóló költeménye és annak külfői értéke.* = Századok 1904. 874–882.

várába.⁶ A vajda későbbi sorsát, budai fogságát és szabadulását a nyomtatott újságlaptól eltérően viszont már nem említi.

Bleyer Jakab mindebből arra következtet, hogy a versben és prózában előadott történet közös forrása a vajda birodalmából elmenekült Jakab barát szóbeli elbeszélése volt. Ezt a bécsújhelyi kolostorban feljegyezték, terjesztés céljából pedig az akkori szokásnak megfelelően többször lemásolták. Ilyen másolat a lambachi és a st.-galleni kézirat és ilyen másolat került később sajtó alá a vajda budai fogságának és hazatérésének legújabb hírével megtoldva. Ezzel szemben Michael Beheim Drakula kegyetlenkedéseinek elbeszélését a szerzetestől személyesen hallotta és képzeletében minden részlet tovább élt. Verses históriája tehát részletesebb, sőt a vajda elfogatására is kitér, amiről a korábban elmenekült barát már nem tudott. Drakulát Mátyás király 1462-ben fogatta el, ugyanabban az évben, amikor Beheim Bécsújhelybe érkezett. A szörnyeteg elfogatásának híre legújabb szenzációként nyilván oda is eljutott. Beheim kapott az alkalmon és a vajda elfogatásának a császári udvarban hallott részleteit kiegészítve Jakab barát szavahihető elbeszéléssel, versbe szedte az udvar szórakoztatására Drakula hajmeresztő történetét.

Beheim költeménye az előadottakon kívül aktualitásával is hatott. Az újságlap általunk ismert legkorábbi kiadása ezzel szemben akkor jelent meg, midőn Drakula Mátyás király 1476-ig tartó budai fogságából már kiszabadult, sőt már nem is élt. De hogyan került a távoli Lübeckben sajtó alá?

Bleyer Jakab feltevése az volt, hogy az újságlap e kiadása akkor jelent meg, midőn Drakula budai fogságát elhagyva, Havasalföld kormányzását újból átvette s egy pillanatra az érdeklődés középpontjába került. De az „impressum”, vagyis a hely, év és a nyomda megnevezése nélkül megjelent nyomtatvány betűtípusai azóta elárulták, hogy kiadója Bartholomaeus Gothan csak 1485 körül adta sajtó alá Lübeckben.

Bartholomaeus Gothan Magdeburgból jövet, 1484-ben telepedett le Lübeckben.⁷ Nyomtatványai kezdetben a Hansa városok könyvpiaca számára készültek, amíg a stockholmi püspök meghívására Svédországba nem ment. Miután ott a ferencesek stockholmi kolostorában a magával hozott nyomdafélszereléssel miscskönyvet nyomtatott,⁸ visszatért Lübeckbe, de ettől kezdve mind stockholmi, mind lübecki nyomdája kizárólag a svéd könyvkiadás szolgálatában állott. Néhány év múltán II. Iván moszkvai nagyherceg meghívására Oroszországba indult, hogy az új találmányt ezúttal ott honosítsa meg.⁹ De útjáról nem tért vissza s az 1496. évi lübecki adókönyv már csak özevegét említi.

E körülményből az derül ki, hogy Gothan a Drakuláról kiadott újságot stockholmi útja előtt adta sajtó alá. Kinyomatásához kétféle betűt használt. A címlap típusát (Haebler 3: 80G) magdeburgi műhelyéből hozta magával, míg a szöveg típusát (Haebler 5: 103G) már Lübeckben szerezte. Ha tehát figyelembe vesszük azt, hogy 1484 szeptemberében érkezett Lübeckbe, egy 1486 októberében kelt okmány pedig már Stockholmban említi, az újságlapot nyilván 1485 táján adta sajtó alá.

Bár a hírlapok őseinek történetében ez az évszám valóban korai, mégis feltehető, hogy Drakula újságja a lübecki kiadást megelőzően is megjelent. Lübeck Európa délkeleti országainak forgalmán kívül esett és alig hihető, hogy egy Bécsújhelyből kiindult híradás, Drakula budai fogságának

⁶ Drakula elfogatását ugyanígy írja le II. Pius pápa. Vö. *Pii Secundi Pontificis Maximi Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt*. Frankfurt, 1614. 296–297.

⁷ Vö. VOULLIÉME, [Ernst]: *Die deutschen Drucker des XV. Jhs.* Berlin, 1916. és HAEBLER, Konrad: *Die deutschen Buchdrucker des XV. Jhs. im Auslande*. München, 1924.

⁸ *Missale Strengnense*. [Stockholm] 1487, Barth. Ghotan [Gothan]. Vö. COLLIN, Isak: *Katalog der Inkunabeln der kgl. Bibliothek in Stockholm*. Stockholm, 1914. I. No. 734.

⁹ Az első oroszországi nyomdát 1553-ban Rettenetes Iván cár megbízásából Iwan Fedorow [Ivan Fjodorov] alapította Moszkvában. Első cirillbetűs nyomtatványa 1564-ben jelent meg. Vö. *Lexicon d. g. Buchwesens*. Bd. I. Leipzig, 1935. 528.

és Mátyás király akaratából történt hazatérésének legújabb hírével utólag megtoldva, első ízben ott került volna sajtó alá. Említettük, hogy lübecki nyomdásza, Bartholomaeus Gothan előbb Magdeburgban dolgozott; ez a város Augsburghoz, a legelső német újságlapok kiadójához, vagy pedig a könyvpiacáról már a XV. században jelentős lipcsei vásárhoz, a kelet felé irányuló kereskedelmi és utasforgalom kiindulópontjához lényegesen közelebb esett. A Drakuláról szóló izgalmas történetet bizonyára e városok egyikéből szerezte s középalmémetre¹⁰ fordítva, a Hansa városok számára újból kiadta.

Az újság vonzóereje az aktualitás, így tehát megokolt az a feltevés, hogy a híradást akkor adták először sajtó alá, midőn Drakula – amint azt a befejező sorok is hírül adják – a magyar király akaratából ismét uralomra került. A vajda visszahelyezését Mátyás 1476-ban határozta el, de uralma mindössze egy évig tartott. Bár az újság halálát nem említi, mégsem valószínű, hogy már életében megjelent. Az 1470-es években aktuális eseményekről szóló híradásokat még alig nyomtattak, mert a nyomdások az új találmány elsődrendű feladatát egyházi szerkönyvek, továbbá a vallásos és tudományos irodalom termékeinek kiadásában látták. Velencében és ezt követően Augsburgban megjelent ugyan egy-két keletről érkezett rendkívüli híradás, de ezek az első úttörők.

Feltűnő a Drakuláról szóló újságlap magyar vonatkozású híreinek hangsúlya. Lehet, hogy kiadásában is magyar szándék rejlik. Említettük, hogy az újságlappal azonos szövegű lambachi és st.-galleni kézirat a vajda 1462-ig elkövetett rémtetteit sorolja fel. Az újságlap kiadója ugyanennek a szövegnek bevezető címet is adott, amelyben a vajda 1456. évi magyarországi garázdálkodását emeli ki. A befejező sorok Drakula további sorsának alakulásában ismét a magyar király irányító szerepét hangsúlyozzák, akinek budai fogságában a szörnyeteg állítólag emberré lett, és akinek segítségével birodalmába visszatérhetett. A lübecki kiadás megjelenésekor Mátyás már Bécs ura volt és a német közvélemény érdeklődésének előterébe lépett. Drakula története ugyanakkor elvesztette aktualitását, de Mátyás személyének érintésével időszerű lett. A magyar király bécsi udvarában a bécsújhelyi kolostorba menekült Jakab barát kéziratban elterjedt elbeszélése nyilván köztudomású volt. A rémhistória a vajda hosszú évekig tartó budai fogságának és Mátyás király iránta tanúsított nagylelkű gesztusának említésével bizonyára alkalmasnak találtatott arra, hogy a Bécsbe bevonult magyar király iránt rokonszenvet keltsen. Az ily módon kiegészített kézirat a király környezetének sugallatára kerülhetett sajtó alá, de semmi esetre sem a távoli Lübeckben, hanem talán Augsburgban, ahol 1488-ban Thuróczy János Mátyás király bécsújhelyi győzelmét megörökítő *Magyarok Krónikáját* is nyomták,¹¹ vagy Lipcsében, ahol Mátyás 1486. évi törvénykönyvének mindkét kiadása készült,¹² és ahonnan a törökök 1483. évi krajnai betörését és Mátyás seregeivel való összetűzését újságlap adta már hírül,¹³ vagy éppen Nürnbergben, amelynek virágzó nyomdászata a magyar könyvpiacnak ugyancsak sokat dolgozott, és ahol Drakula újságja Peter Wagner sajtóján 1488 táján újból megjelent. Azt, hogy Mátyás király korát megelőzve, a közvélemény irányítására a sajtót is felhasználta, III. Frigyes császár ellen lázító, Strassburgban 1485-ben kiadott és a császártól elkoboztatott röpirata is bizonyítja.¹⁴ Drakula történetét ugyanebben az évben,

¹⁰ „Mittelniederdeutscher Schriftdialekt”. Ezt a nyelvészeti meghatározást dr. Nedeczey Jenő egyet. m.-tanár úrnak hálásan köszönöm. KERTBENY Károly (*Ungarn betreffende deutsche Erstlings-Drucke. 1454–1600. Bp. 1880.*) állítása, hogy a „Drakula” e kiadása az erdélyi szászok XV. századi nyelvjárását örökíti meg, téves.

¹¹ [THURÓCZY János] THWROZC, Joannes de: *Chronica Hungarorum*. Augustae Vindelicorum 1488. Erhard Ratdolt. Hain 1518.

¹² *Constitutiones incliti regni Hungariae*. Lipsiae, 1488. Moritz Brandis. Cop. 1758. és Lipsiae, 1490. Conradus Kachelofen. Hain 5779.

¹³ *Hofner vonn turcken*. Lipsiae, 1483/84. Marcus Brandis. Leírást l. HUBAY: *Röplapok...* 2. sz.

¹⁴ Vö. FRAKNÓTI Vilmos: *Mátyás király megbízásából nyomtatott politikai röpirat.* = MKsz 1915. 1–4.

tehát Bécs meghódításának évében adták valószínűleg sajtó alá és a nagy feltűnést keltő híradás azután Lübeckben is megjelent.

Az újságlap 1485 után szinte sorozatosan került még sajtó alá: Nürnbergben (1488, 1499, 1515, 1521), Bambergben (1491), Augsburgban (1494, 1520, 1530) és Strassburgban (1590).¹⁵

**Han deme quaden thyrāne
Dracole wyda.**

Lübeck c. 1485.

¹⁵ E kiadásokat közli KARADJA, Constantin J.: *Die ältesten gedruckten Quellen zur Geschichte der Rumänen.* = Gutenberg Jahrbuch 1934. 135.

Ein wunderliche und erschöckliche
 bysto: i von einem großen würtlich genoss
 Dracole wayda Ber: wo so gar unkrüsem-
 liche marnen hat angelagt die mensche als
 mit spiffen auch ay lcut zu tod gelyffen 12

Drucke zu Bamberg im XXXI. Jare.

Bamberg 1491.

A hirdás népszerű volta érthető, mert hiszen a vajda minden képzeletet felülmúló kegyetlenkedéseit a helyszínről elmenekült szemtanú előadásában olvasták. Bennünket az újság említett magyar vonatkozása érdekel és lübecki kiadásának pompás Drakula-fametszete, a XV. századi könyvillusztráció remeke.

Leonhard Hefft XV. századi német krónikás az 1462. év történetében Drakula elfogatását említve azt írja, hogy a vajda képét mindenfelé mutogatták.¹⁶ Ezek a képek a vásárok tömege számára készült fametszetek lehettek. Ilyen fába metszett arcképét ismerjük pl. a vajda hatalmas ellenfelének, II. Mahometnek is, amely a szultán állítólagos levelével Albert Kunne trienti sajtóján 1475–76-ban jelent meg.¹⁷ A kelet urát jelképező, nyilván olasz eredetű érdekes fametszet ily módon akkor látott

¹⁶ Hefft krónikájának erre vonatkozó részét közli a müncheni példányból készített másolat alapján BOGDAN: *i. m.* 31. „Adeo denique visu crudelis et austerus apparet, ut imago vultus sui in universum fere sit orbem depictam [depicta] in spectaculum missa.” Itt említjük meg, hogy BOGDAN: *i. m.* a tiroli Ambras-gyűjtemény Drakulát ábrázoló festményét közli. A bécsi Kunsthistorisches Museum kérdésünkre 1948. okt. 26-án kelt levelében azt válaszolta, hogy a birtokában levő Ambras gyűjteményben hiteles Drakula-portré nincsen.

¹⁷ A röplap egyetlen ismert példányát közli SCHREIBER: *Holzschnitte aus dem letzten Drittel des XV. Jhs. in der kgl. Graphischen Sammlung zu München.* (HEITZ, Paul: *Einblattdrucke des XV. Jhs. XXXI.* Strassburg, 1912. No. 94.) A röplap eredetét illetőleg I. HIND, Arthur: *An introduction to an history of woodcut.* London, 1935. Teil. II. 392.

napvilágot, amikor a konstantinápolyi udvarba érkezett Gentile Bellini pompás Mahomet-portréja és a ferrarai Costanzo ugyancsak a szultán udvarában készült érme még nem is létezett. A szultán levelét és fába metszett képmását terjesztő röplapot Bizánc meghódítója, kora egyik legműveltebb uralkodója iránt megnyilvánuló érdeklődés hívta életre. Drakula rémuralma a kortársak érdeklődésére ugyancsak számot tarthatott, mert amint azt az újságból olvassuk, karóba húzó örületének még a hatalmas Mahomet követei is áldozatul estek. Elfogatásakor tehát könnyen akadt fametsző, aki „kegyetlen és zord” vonásait a felizgatott tömegnek bemutatta. Hogy a lübecki fametszet megőrizte-e a krónikás említette népszerű képek eredeti vonásait, nem tudhatjuk. Így csupán az érdekel, beleillik-e ez a fametszet az egykorú lübecki könyvillusztáció stílusába?

A lübecki ősnymtatványok fametszetdísztét Albert Schramm faksimile-kiadványa gyűjti egybe,¹⁸ a lübecki fametszők teljesítményéről ily módon teljes képet adva. A két legszebben illusztrált lübecki ősnymtatvány, a *Dodes Dantz* (Mohnkopfdruckerei, 1489) és a *lübecki Biblia* (Steffen Arndes, 1494) fametszetdíszé éppúgy, mint a művészi szempontból kevésbé értékes illusztrációk szemlélete arról győz meg, hogy Drakula képmása idegen mintakép után készült. A fametszet erőteljes vonalvezetése, fény és árnyék nélkül is plasztikus hatású rajza, a lübecki fametszetek finoman árnyékolt rajzától, néhol az arctípusokban is németalföldi hatást tükröző stílusától idegen. Ez a kép a fametszés egészen korai technikájára utal, bár kivitele feltűnően gyakorlott kézre vall. Nem lehetetlen tehát, hogy mestere a krónikás említette régi Drakula-képet rajzolta újból fára, a vajda kegyetlen vonásait egyéni művészetével is hangsúlyozva.

Az újságlap Peter Wagner nürnbergi sajtóján 1488 táján megjelent kiadásában ugyanezen fametszet majdnem pontos másolatát találjuk.¹⁹ A nürnbergi fametsző tehát vagy a lübecki képet másolta, vagy pedig mind a lübecki, mind a nürnbergi fametszet közös mintaképet követ. S ez a közös mintakép, mint már mondtuk, a krónikás említette, mindenfelé elterjedt Drakula-kép, de talán az ismeretlen első kiadás illusztrációja is lehetett.

Érdekes az újságlap 1491. évi bambergi kiadása.²⁰ Ezt Hans Spoerer adta sajtó alá, nyomdász és fametsző egy személyben, aki 1471–1487-ig Nürnbergben dolgozott és több xylografica, mint pl. az 1471. évi *Biblia Pauperum* (Schreiber II.) és az 1473. évi *Ars Moriendi* (Schreiber VIII.) kiadásával tűnt fel.²¹ A nürnbergi „Hans Brieftruck”-kal, Regiomontanus, Mátyás egykori csillagásza megbízásából 1474. és 1476-ban készült xylografikus naptárak kiadójával is valószínűleg azonos.²² Bambergben az újságlap nürnbergi kiadását adta újból sajtó alá, Drakula képmását a xylografica fametszetdíszének primitív, de mégis kifejező modorában megismételve.

HUBAY ILONA

Páduai Julius Caesar kereskedelmi számtanának ismeretlen kétnyelvű kiadása (Brassó, 1684). Az arab számokkal végzett matematikai alpműveletek gyorsítására az ókortól különféle eszközöket használtak. A táblázatokba rendezett segédletek közül az egyik leghosszabb életűnek az ún. püthagoraszai tábla bizonyult, amelyet hozzákapcsoltak Püthagorasz egyik tanítványa, a Thébai Kebes nevéhez is. A kezdetleges számológépek (pl. Abacus, Arithmometer) mellett a könyvnyomtatás elterjedésével megjelentek a nyomtatott táblázatos számtani összeállítások (pl. szorzótáblák) is. Ezeket a gyakorlati számtan körébe tartozó kiadványokat felhasználásuk módja szerint tovább

¹⁸ SCHRAMM, Albert: *Der Bilderschmuck der Frühdrucke. X–XII.* Leipzig, 1927–29.

¹⁹ Hain 6405; SCHRAMM: *i. m.* XVIII. Leipzig, 1935. No 536.

²⁰ Egyetlen példánya a British Museum könyvtárában. L. BMC. I. 176.

²¹ Vö. HIND: *i. m.* I. 212.

²² A két naptár példányai ma a British Museum könyvtárában. L. BMC. I. 7–8.